

ROLUL EXPERIMENTULUI ASOCIATIV ÎN RELEVAREA VIZIUNII LINGVALE ASUPRA LUMII

TRINCA Lilia,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,

La ora actuală, experimentul asociativ reprezintă cel mai eficient instrument pentru studiul conștiinței lingvistice și a mentalității. Interdependența dintre idei, noțiuni, concepte reprezintă rezultatul relațiilor psihologice, adică al asociațiilor. Descrierea unui anume fenomen cultural înseamnă revelarea legăturii lui cu alte fenomene. Analiza acestor relații permite oamenilor de știință (întâi de toate, psiholingviștilor) a identifica particularitățile mentalității individuale, dar și naționale, a unui reprezentant al societății date sau a unui grup social. Legitățile asociative relevate prin intermediul experimentului psiholingvistic facilitează identificarea particularităților naționale și a mentalității poporului. Or, specificul mentalității, caracterul național e „sedimentat” în relațiile asociative.

Cuvinte-cheie: Asociație, experiment asociativ, stimul, reacție, tablou lingval, viziune etno-lingvală.

The associative experiment is a technique that aims to identify existing associations in a person's memory which appeared under his/her previous experience. Currently, this type of experiment is the most efficient tool for the study of an individual's linguistic consciousness and mentality. Having a huge information and teaching potential, verbal associations may be used in various modern scientific disciplines, but also in teaching, for example in teaching foreign languages. By concentrating on the associative links that exist in the linguistic consciousness of the speakers, we can identify and interpret the nature of the relationship between words, the typology and causes of change of meaning, the stages that free word combinations undergo to become phraseological units etc.

Key-words: Association, associative experiment, stimulus, response, lingual picture, ethno-lingual vision.

Factorul uman joacă un rol imens în organizarea și structurarea lexicului în conștiința umană. Unitățile lexicale din vocabular constituie rezultatul interacțiunii omului cu mediul înconjurător și exprimă mult mai multe, decât se întrevede la o analiză superficială a sistemului lexico-semantic al limbii, adică limitându-ne doar la datele lingvistice. Or, o limbă naturală reflectă un anumit tip de concepere și de organizare a lumii. Sensurile pe care le actualizează se grupează într-un anumit sistem de viziuni, care reprezintă filozofia colectivă, aceasta fiind obligatorie pentru fiecare purtător de limbă. În așa fel, rolul limbii constă nu numai în transmiterea informației, dar, mai întâi de toate, în organizarea ei internă. Lumea „vorbirilor” limbii date se prezintă ca o totalitate a cunoștințelor omului despre lume, în care se sedimentează, în mod obligatoriu, experiența național-culturală a unei comunități lingvale concrete.

Cuvîntul reflectă experiența omului și relația lui cu lumea obiectivă, procesele cognitive din mintea lui. Reieșind din aceasta, organizarea unităților lexicale trebuie analizată din perspectiva proceselor psihologice ale memoriei și gândirii (cf. [3: 52]). La utilizarea oricărei unități lexicale, în mintea locutorului și a interlocutorului

transpare un alt cuvânt „adiacent”, sub aspect semantic, cuvântului dat. Această interconexiune dintre cuvinte e determinată de similitudinea sau opoziția semantică, precum și de realiile denumite de ele” [4: 228]. Se crede că toate noțiunile existente în limbă sînt distribuite în clustere, mai mult sau mai puțin, închise în baza apropierii sau opoziției semantice. În aceste clustere, fiecare noțiune există numai datorită conexiunii acesteia cu alte noțiuni/concepte din grupul dat, iar orice schimbare/dispariție implică restructurarea întregului grup [*ibidem*].

O metodă sigură de reconstrucție a lexicului uman (a identității lingviale), în viziunea psiholingviștilor, o reprezintă experimentul asociativ (cf. [5: 107]), care permite relevarea raporturilor lexico-semantice sau a asociațiilor verbale existente în conștiința umană. Astfel, *experimentul asociativ* este o tehnică care are drept scop identificarea asociațiilor existente în memoria unui om, apărute în baza experienței sale anterioare. La ora actuală, acest tip de experiment reprezintă cel mai eficient instrument pentru studiul conștiinței lingvistice și a mentalității unui individ. Interdependența dintre idei, noțiuni, concepte reprezintă rezultatul relațiilor psihologice, adică al asociațiilor. Descrierea unui anume fenomen cultural înseamnă revelarea legăturii lui cu alte fenomene. Analiza acestor relații permite oamenilor de știință (întîi de toate, psiholingviștilor) a identifica particularitățile mentalității individuale, dar și naționale, a unui reprezentant al societății date sau a unui grup social. Legitățile asociative relevate prin intermediul experimentului psiholingvistic facilitează identificarea particularităților naționale și a mentalității poporului. Or, specificul mentalității, caracterul național e „sedimentat” în relațiile asociative. Astfel, rolul limbii constă nu numai în transmiterea informației, dar, mai întîi de toate, în organizarea ei internă. Conștient de existența viziunii etnolingviale, E. Coșeriu a semnalat distincțiile cu privire la perceperea diferită a lumii de către diverse comunități, înțelegînd prin *Tablou lingval al lumii* „o sistematizare completă, precisă, a „conținutului” limbii respective” [1: 38]. „Așadar, lumea noastră este, mai întîi, o lume dată și ordonată prin limbaj, și totuși o lume mediată „obiectiv” și extralingvistic prin limbajul însuși. Limbajul însuși oferă și mijlocul pentru depășirea originalului „fapt de a aparține unei anumite limbi” al acestei lumi. În calitate de concepere intuitivă a ființei „lucrurilor”, limba reprezintă, în același timp, un acces către lucrurile înseși” [2: 132].

Trebuie să ținem cont și de faptul că elementele din continuumul realității înconjurătoare, receptate de om în procesul de activitate și de comunicare, se reflectă în conștiința umană, fixîndu-se, implicit, și legăturile cauzale și spațiale dintre realii, precum și emoțiile condiționate de aceste realii. Studiul conștiinței lingviale e imposibil în cadrul procesării informației, ci doar sub formă de rezultat, materializat în unități glotice. Nu în zadar, reprezentanții lingvisticii cognitive afirmă, pe bună dreptate, că sistemul nostru conceptual, reflectat în viziunea lingvală asupra lumii, este strîns legat de experiența fizică și culturală a omului. Realiiile din lumea înconjurătoare sînt reprezentate în conștiința omului sub forma unei imagini interne.

Experimentul asociativ permite, de asemenea, detectarea nucleului și a zonelor periferice ale conștiinței lingvistice. Nucleul conștiinței lingvistice a vorbitorilor unei limbi, consideră lu. Karaulov, este format din cuvinte (idei, noțiuni, concepte),

care contractează cele mai multe raporturi/relații, adică apar ca reacții la o cantitate mare de stimuli” [6: 194].

Așadar, la baza asociațiilor stau raporturile semantice (de sinonimie, de antonimie, hiper-hiponimie etc.), similitudinea fonetică a cuvintelor care denumesc diverse noțiuni. Psiholingviștii au constatat că adesea cuvintele-reacții la unul și același cuvânt-stimul aparțin aceluiași câmp lexico-semantic, aceluiași grup lexico-semantic sau tematic. Câmpul asociativ pentru un anume cuvânt, obținut ca rezultat al experimentului asociativ, nu reprezintă doar un fragment al memoriei verbale a omului, dar și un segment al tabloului lingvistic al unei etnii, reflectat în conștiința unui purtător „de rînd” al unei culturi, al valorilor și motivelor, al stereotipurilor culturale” [7: 140].

Actualmente sînt supuse cercetării diverse segmente ale tabloului lingval al lumii. Vom exemplifica, bunăoară, analiza grupului lexico-semantic *Anotimpuri*, întrucît acesta se înscrie în paradigma antropocentrică a studiului limbii, fiind considerat semnificativ pentru oricare limbă. În acest scop, am aplicat experimentul asociativ liber. Respondenții au fost rugați să răspundă instantaneu cu primul cuvânt care le-a venit în minte la auzul cuvîntului-stimul. În calitate de respondenți au fost aleși circa 1000 de studenți de la cîteva universități din Republica Moldova și România. Trebuie de menționat și faptul că factorul determinant pentru alegerea studenților în calitate de respondenți în cadrul experimentului asociativ a fost ideea că la vîrsta de 17-25 de ani se produce deja formarea identității lingvistice, iar asociațiile, identificate în cadrul experimentului asociativ, reflectă competența lingvistică [6: 192].

Experimentul asociativ e o metodă utilizată în mod activ în lingvistica modernă pentru a rezolva un spectru larg de probleme atît teoretice, cît și practice. Scopul principal al acestui experiment a fost de a identifica asociațiile la cuvîntul-stimul *denumire a anotimpului (iarnă, primăvară, vară, toamnă)*, apărute ca rezultat al experienței sale de viață, iar ulterior a aplica rezultate în didactica predării limbii străine.

Desigur, anotimpurile anului reflectă *Legea Ciclurilor*, care e funcțională în universul nostru și de aceea comportă un grad ridicat de universalitate pentru conștiința umană, prefîndu-se mai greu unor variații de mental. Totuși anotimpurile se integrează în sistemul ancestral de credințe și în viziunea asupra lumii, specifice fiecărui popor în parte, de aceea sînt reprezentate distinct în conștiința lingvistică a purtătorilor diferitelor limbi. Fiind subdiviziuni ale timpului calendaristic, anotimpurile au fost relevate în funcție de schimbările produse în floră și faună, fenomene ale naturii, precum și de activitățile din calendarul popular (agrare, pastorale etc.). Iată de ce analiza reacțiilor la stimulii – *iarnă, primăvară, vară, toamnă* – a scos la iveală următoarele grupuri semantice, care transpar, mai mult sau mai puțin plener, pentru a caracteriza fiecare din cele patru anotimpuri: *precipitații, fenomene ale naturii, caracteristici generale și cromatice; acțiuni specifice sezonului dat, realii specifice; sentimente/emoții pe care le provoacă; sărbători, metafora vieții omului* ș.a. Nucleul reacțiilor asociative pentru fiecare anotimp îl constituie grupurile semantice ce se referă la precipitații, fenomene ale naturii, caracteristici generale și cromatice;

bineînțeleas că toate acestea sînt conforme zonei geografice în care își duc existența (latitudinea geografică) respondenții.

Trebuie să menționăm că aceste reacții au scos la iveală caracteristici universale ale anotimpurilor: vara, ca de obicei, simbolizează căldură, lumină, fertilitate, împlinirea vieții; primăvara este anotimpul renașterii și înfloririi; toamna este un anotimp al tristeții, al ploilor, dar și al roadei bogate, iarna reprezintă frigul, gerul, întunericul și sterilitatea. Nu ne-au surprins prin originalitate nici reacțiile din grupul lexicosemantic *realii specifice anotimpului*. Astfel, realiile specifice toamnei sînt: *frunze (22) frunză (8) școală (2) roadă (2) belșug (1) bogăție (2) rugină (1) roade (1) cireșe (1) culori (1) glod (1) avuție (1) studii (1) romanță (1) mere (1) cîmp (1) strugure (1) noroi (1)*.

Cele caracteristice verii ar fi: *căldură (26) soare (19) vacanță (8) distracție (6) odihnă (2) cireșe (3) fructe (2) odihnă, mare (1) rudă (1) calea (1) plajă (1) verdeață (1) casă părintească (1) distracții (1) timp (1) lucru (1) soare, odihnă, vacanță (1) cireși (1) distracție (1), plajă, prășit (1) umbră (1) strand (1)*, primăvara este însoțită de *flori (25) ghiocel (7) verdeață (3) soare (3) ghiocel (2) noroi (2) flori (1) ziuă de naștere (1) pomi înfloriți (1) floare (1) rîndunică (1) frunze (1) copaci înfloriți (1) gheață (1) lalele (1) glod (1) floricele (1) verdeață (1)*. De asemenea, și sentimentele provocate de anotimpuri sînt general-umane: bunăoară, conform reacțiilor relevate, iarna provoacă sentimente contradictorii: *bucurie (1)*, dar și *durere (1)*, vara te face să simți *libertate (2) bucurie (1) amintiri (1) veselie (1), emoții (1)*, toamna gîlisează spre *tristețe (8) melancolie (2) nostalgie (1) greutate*, în schimb, primăvara denotă *frumusețe (2) veselie (2) proșpețime (2) dorință (1) fericire (1) bucurie (1) vivacitate (1) plăcere (1)*.

Un grup mai puțin semnificativ, din punct de vedere numeric, îl reprezintă cel al sărbătorilor specifice anotimpurilor (respondenții au menționat doar sărbătorile de primăvară și iarnă: *Baba Dochia (2), Mărțișorul (5), Paștele (8)*). Primăvara se caracterizează printr-o densitate de sărbători (de aceea cele mai numeroase reacții, la acest compartiment, au fost atestate pentru stimulul *primăvara*). Astfel, sărbătorile, obiceiurile și riturile primăverii cuprind credințe și practici magice străvechi, de origine biblică, agrară sau pastorală, avînd semnificație diferită. La români, sărbătorile debutează la 1 martie – Mărțișor și zilele Babei Dochia (1-9 martie). Startul primăverii este sărbătorit la noi într-un mod original, ca să nu spunem unic. Conform calendarului ortodox, 1 Martie este ziua Evdochiei, care este o femeie-martir, supranumită și Dochia, un personaj păgîn, apărînd apriori perioadei creștine. Și tradiția sărbătoririi mărțișorului reprezintă o moștenire de la strămoșii noștri romani. Unitatea lexicală *Mărțișor* e de origine latină, fiind numele popular al lunii martie și ține de credințele și practicile agrare. Cea mai importantă sărbătoare a sezonului, dar și a întregului an pentru români, un popor pios, sînt, desigur, Sfintele Paști. O semnificație aparte o comportă pentru noi și sărbătorile de iarnă – Crăciunul și Anul Nou, care constituie un scenariu mitic de renovare a timpului, caracteristic începutului de an, iar sfinții acestei perioade ar fi moșii care aduc zăpada, dar și cadourile pentru copii:

Moș Nicolae, Moș Ajun și Moș Crăciun. Desigur, aceste unități lexicale nu au putut lipsi ca reacții: cf. *Crăciun (3), Anul Nou (3), Moș Nicolae (1) și Moș Crăciun (3).*

Așadar, fiecare anotimp se caracterizează prin asociații, determinate de particularitățile climaterice, social-istorice, culturale, de tradițiile și cutumele specifice vorbitorilor unei limbi. Anotimpul, într-o cultură lingvală, se raportează la anumite realii din limea înconjurătoare, fenomene, provoacă anumite stări de spirit, impune anumite griji (cf. reacția *trebuie de făcut focul*, pentru stimulul *iarnă, belșug, roadă, prășit, câmp* – reacții care sugerează ocupația de bază a românilor din cele mai vechi timpuri – agricultura; *studii, sesiune, vacanță* – realii specifice vieții de student etc.), ceea ce rămîne cristalizat în proverbe, ghicitori, zicători, dar poate transpare și în cîntece, poezii. Bunăoară, pentru stimulul *vară*, printre reacțiile obținute a fost *Nu dorm*, ceea ce sugerează un vers dintr-un cîntec ce figurează în topurile muzicale din anii 2012 și 2013, interpretat de formația *Connect-R - Vara Nu Dorm*; iar pentru stimulul *primăvară*, am înregistrat reacții de tipul *Vine, vine....*, care sugerează cîntecelul pentru copii, conținînd astfel de versuri: *Vine, vine primavara //Se așterne-n toată țara// Floricele pe cîmpii // Hai să le-adunăm, copii.*

Considerăm că analiza și interpretarea asociațiilor pentru grupul lexico-semantic dat relevă unele caracteristici specifice ale anotimpurilor, distincte de alte limbi, a căror cunoaștere va asigura o comunicare interculturală eficientă. Mai mult, acest grup lexico-tematic aparține compartimentului ideografic *Natura* și este obligatoriu în curriculum la cursul practic de însușire a oricărei limbi, la toate nivelurile de posedare a ei. Unitățile lexicale din acest grup prezintă dificultăți în procesul de studiu al limbii române de către alolingvi, întrucît se caracterizează prin seme conotative, specifice, raporturi paradigmatică și sintagmatică diferite. Distincțiile devin cu atît mai relevante, cu cît gradul de discrepanță dintre culturi este mai mare.

Întrucît au un uriaș potențial informativ și didactic, asociațiile verbale pot fi utilizate, în mod plener și complex, în diverse discipline științifice moderne. În prezent, disciplinele umanitare fac uz de tehnici care sînt bazate pe rezultatele experimentului asociativ la elaborarea programelor de calculator, crearea unor tehnologii informaționale noi, crearea unor „povestiri mnemonice”, dar și în domeniul educației școlare. Perspectivele aplicării datelor obținute prin experiment asociativ reprezintă oportunități în vederea dezvoltării unor metodologii integrate la diverse discipline (sociologie, istorie, lingvistică și stilistica textului, psihologie și psiholingvistică, teoria și practica comunicării, retorică etc.). Considerăm utilă aplicarea rezultatelor experimentului asociativ la predarea limbilor străine, ceea ce ar duce, incontestabil, la modernizarea procesului de instruire.

Bibliografie

1. Coșeriu, Eugen, *Prelegeri și conferințe (1992–1993)*, Iași [Supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII/1992–1993, seria A. Lingvistică].
2. Coșeriu, Eugen, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Iași, Editura Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.

3. Залевская А. А. *Индивидуальное знание. Специфика и принципы функционирования*. – Тверь: 1992.
4. Филин Ф.П. *Очерки по теории языкознания*. – М.: Наука, 1982.
5. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность*. – ..,1987.
6. Н. Караулов, Ю. А. Сорокин, Е. Ф., Тарасов, Н. В., Уфимцева, Г. А., Черкасова (2011) – Русский ассоциативный словарь как новый лингвистический источник и инструмент анализа языковой способности // Русский ассоциативный словарь. Книга 1. Прямой словарь: от стимула к реакции. Ассоциативный тезаурус современного русского языка. Часть I / Ю. Н. Караулов, Ю. А. Сорокин, Е. Ф., Тарасов, Н. В., Уфимцева, Г. А., Черкасова, Москва, Изд-во «Помовский и партнеры».
7. Уфимцева, Н.В. *Русские: опыт еще одного самопознания* // Этнокультурная специфика языкового сознания, Москва: Ин-т языкознания РАН, 1996, с. 139-162.